

УДК 821.161.3.09(092)+821.161.3.09-93-312.9

UDC 821.161.3.09(092)+821.161.3.09-93-312.9

ХРЫСЦІЯНСКІЯ ВОБРАЗЫ І МАТЫВЫ Ё РАМАНЕ А. ШЭІНА «СЕМ КАМЯНЁЎ»

CHRISTIAN IMAGES AND MOTIVES IN A. SHEIN'S NOVEL «SEVEN STONES»

А. І. Гатоўчыц,
аспірант кафедры
рускай літаратуры БДУ

A. Gotovchits,
postgraduate student of BSU, Faculty of
Philology, Department of Russian Literature

Паступіў у рэдакцыю 07.08.2024.

Received on 07.08.2024.

У дадзеным артыкуле разглядаюцца хрысціянскія вобразы і матывы, іх аўтарская перапрацоўка ў рамане А. Шэіна «Сем камянёў». Вызначаецца значэнне такіх хрысціянскіх вобразаў і матываў, як Херувім, Іўда, «Жывая вада», здрада, спакуса і прабачэнне; разглядаецца іх месца ў сюжэце твора; раскрываецца іх аксіялагічная функцыя.

Ключавыя словы: рэлігія, хрысціянства, вобраз, матывы, сучасная беларуская проза, фэнтэзі.

In this article Christian images and motives, their author's processing in A. Shein's works «Seven Stones» are determined. The signification of such Christian images and motifs as Cherubim, Judas, «Living Water», betrayal, temptation and forgiveness are determined. Their place in the plot of the work is considered; their axiological function is revealed.

Keywords: religion, christianity, image, motives, modern Belarusian literature, fantasy.

Уводзіны. Адзін з самых папулярных жанраў літаратуры ў сучаснага чытача – жанр фэнтэзі, які з'явіўся на прасторы беларускай літаратуры ў канцы мінулага стагоддзя і задаволіў надзённую патрэбу людзей да «збегу» з рэчаіснасці. У аснове гэтага жанру літаратуры ляжыць міфалагічнае светаўспрыманне, аднак ужо ў апошнія дзесяцігоддзі беларуская літаратура папоўнілася новымі творамі, у якіх да міфалогіі далучылася рэлігія і пераплялася з ёю ў адно цэлае (В. Грамыка «Прафесія: ведзьма» (2003 г.), А. Шэін «Сем камянёў» (2015 г.), К. Хадасевіч-Лісавая «Ключ ад Вялікай Каштоўнасці» (2020 г.) і інш.). Два апошнія творы адносяцца да дзіцячага фэнтэзі, яны напісаны менавіта для юнакоў і падлеткаў.

Міфалагічнае і рэлігійнае светаўспрыманне шмат у чым канфліктуюць адно з адным на працягу ўжо многіх стагоддзяў. Аднак у некаторых творах жанру фэнтэзі рэлігія і міфалогія ўтвараюць новы кампанент, на якім пісьменнік будзе свой свет. Для такіх твораў Я. В. Іванова ў артыкуле «“Рэлігійнае фэнтэзі” як элемент сучаснай рэлігійнай міфалогіі» (2012 г.) прапанавала ўвесці тэрмін «рэлігійны міф» – «эмацыйна напоўнены тэкст, апавяданне, якое тлумачыць жыццёва важныя палажэнні рэлігійнага культу» [1, с. 75], для аб'яднання рэлігіі і міфа ў адзіную цэласную сістэму. Таксама даследчыца падзяліла рэлігійны міф на наступныя элементы: «эсхаталагічныя міфы», «неаязычную сімваліку некаторых новых рэлігійных рухаў» і «варыянты фэнтэзі» [1, с. 78]. У дадзеным артыкуле на матэрыяле кнігі А. Шэіна «Сем камянёў» будзе даследа-

ваны «варыянт фэнтэзі» з хрысціянскім кампанентам. У рамане сучаснага беларускага пісьменніка, які належыць да жанру фэнтэзі, праводзяцца паралелі паміж кананічнымі біблейскімі тэкстамі Старога і Новага Запаветаў і тэкстам фэнтэзіянага жанру для юнакоў і падлеткаў. Мэта даследавання – выяўленне хрысціянскіх вобразаў і матываў ў рамане А. Шэіна «Сем камянёў». Метады даследавання: кампаратывісцкі і апісальны.

Асноўная частка. Галоўны герой рамана Ясь трапляе ў невядомую краіну на пляце, падобна Маісею, дзеля таго, каб выратаваць народ Эферыі ад захопніка Вормара і прывесці яго да лепшага жыцця. Знешнія абрысы Эферыі з'яўляюцца статычнымі, гэта паказваецца праз сухую жоўта-карычневую глебу і сапсаваную ваду: «Гадоў дзесяць таму гэта пачалося: людзі сталі пакідаць паселішчы, дзе калодзежы высахлі ці вада цалкам сапсавалася» [2, с. 46]. Усё гэта – сімвал адсутнасці Бога, праяўленне няправільнага, грахоўнага жыцця людзей. Геранім, Сёмы Захоўнік Эферыі, так тлумачыць усе няшчасці, якія выпалі на долю яго народа: «Мы забыліся пра тое, што трэба шукаць справядлівасць і рабіць дабро адно аднаму. Пачалі хлусіць і не давяраць, палохаць і баяцца, расчараваліся і зняверылі іншых» [2, с. 286].

Таксама да гісторыі пра выратаванне ізраільскага народа Маісеям адносіцца спасылка на пячору Элан, у якой жыў Шосты Захоўнік Стэфан: «Ён быў на беразе вялікага падземнага возера, з якога і сыходзіла святло. Пасярод возера стаяла старажытная вежа» [2,

с. 26]. Першавобразам гэтай пячоры стала знойдзеная ў 2006 г. каля Іерусаліма пячора, якая атрымала назву ад даліны Аялон, у якой яна знаходзіцца. Сама даліна ўпершыню згадвалася яшчэ ў Старым Запавеце: «Ісус паклікаў Госпада ў той дзень, у які аддаў Гасподзь [Бог] Амарэя ў рукі Ізраілю, калі пабіў іх у Гаваоне, і яны пабітыя былі перад абліччам сыноў Ізраілевых, і сказаў перад Ізраільцамі: стой, сонца, над Гаваонам, і месяц, над далінаю Аялонскай!» (Нав. 10:12).

Кніга «Сем камянёў» складаецца з сямі частак, кожная з якіх сімвалізуе адзін з дзён стварэння свету і нават мае падобную назву: «Дзень першы», «Дзень другі», «Дзень трэці» і г. д., што відавочна адсылае да першай кнігі Бібліі – да сюжэта пра стварэнне свету. Увогуле біблейскай лікавай сімволікай напоўнены ўвесь тэкст твора: «...тройчы за ўсю гісторыю каралеўства шалі амаль зраўняліся» [2, с. 50]; «Ён справядліва і мудра кіраваў Эферыяй на працягу трох год» [2, с. 50]; «...на агульнай нарадзе былі абраныя сем дастойных сем'яў, найбольш здольных у рэчах, важных для ўсёй краіны. Кожнай сям'і Магнус перадаў па каштоўным камяні – гэтыя Сем Камянёў былі ключом і разгадкай для Пэтрафора» [2, с. 51]; «Верхавод здадзееў забраў сабе тры каштоўныя камяні» [2, с. 54] і г. д. Кожная лічба абазначае важную для эферыяцаў колькасць прадметаў, прамежкаў часу ці падзей, якія адыгрываюць ролю сімвалаў надзеі на лепшае жыццё, на вяртанне да былых часоў гармоніі і шчасця.

У аснове сюжэта рамана ляжаць пошукі добраведомай усім славянскім народам «Жывой вады», старажытны міфалагічны вобраз якой узнік з паданняў пра Перуна, які разбіваў вясною кайданы зімы і выпускаў на волю патокі дажджу. Як адзначае А. М. Афанасьёў: «У метафары дажджу славянскія казкі адрозніваюць два асобных уяўленні: яны гавораць пра жывую і пра мёртвую ваду – адрозненне, якое не сустракаецца ў паданнях іншых роднасных народаў» [3, с. 176].

Вобраз «Жывой вады» добра вядомы і ў хрысціянстве, у якім яна сімвалізуе шлях да вечнага жыцця: «Ісус сказаў ёй у адказ: кожны, хто п'е ваду гэтую, пажадае яе зноў, а хто будзе піць ваду, якую Я дам яму, той не будзе прагнуць вавек; але вада, якую Я дам яму, зробіцца ў ім крыніцай вады, якая цячэ ў жыццё вечнае» (Іаан. 4:13 – 14). Якасці «Жывой вады» ў творы А. Шэйна больш нагадваюць казачны варыянт, у якім яна зажывляе раны і ажывляе чалавека: «Пад спінай Піліпа была чырвоная лужына крыві... Рут дастала Жывую ваду, якую прынесла з сабой, і дала напіцца вязням. Праз некалькі хвілінаў яны абодва ачунялі» [2, с. 396].

Праз пошукі «Жывой вады» ў рамане А. Шэйна «Сем камянёў» паказваюцца пошукі Бога, даводзіцца, што да Яго ў кожнага свой шлях. Галоўны герой кнігі – Ясь, першапачаткова не задумваўся аб існаванні Бога, не разумеў размоў пра Яго: «Як жа я магу паверыць, калі я гэтага не бачыў?» [2, с. 289] (алюзія на евангельскі тэкст: «дабрашчасны нябачыўшыя і ўверыўшыя» (Ін.: 20:29)). Аднак, калі хлопчык трапіў у невядомую дзівосную краіну, у якой калісьці існавала «Жывая вада», ён вырашыў паспрабаваць знайсці гэтую ваду для сваёй смяротна хворага сяброўкі Міркі. І толькі калі герой прайшоў ўсе выпрабаванні: «...у яго знайшлася вера. Каб адважыцца на такі бег, яму трэба было паверыць, што гэта магчыма» [2, с. 336]; «Ён ахвяраваў сабою, згадзіўшыся пайсці ў Лагер, каб вызваліць іншых» [2, с. 337]; «Ён не цураўся працы... знясілены пераходам праз Пустэльнію, больш за ўсіх працаваў, рыхтуючы сяброў да ад'езду» [2, с. 337]; «Учора ён праявіў сапраўдную любоў да бліжніх, калі пайшоў з адозвамі ў горад – замест сваіх сяброў» [2, с. 338]; «Ён паказаў прыклад пакоры, калі згадзіўся ісці сюды для збаўлення іншых» [2, с. 338]; яму падказалі, дзе знаходзіцца «Жывая вада», якая можа вылечыць любыя хваробы, загаіць любыя раны, зноў вярнуць чалавеку яго моц і здароўе. «Жывая вада» знаходзіцца «...не толькі на гары, яна паўсюль. Яна заўжды і ў любым месцы – з намі. Варта толькі захацець і прыйсці да яе» [2, с. 346]. Знайсці «Жывую ваду» ў свеце А. Шэйна мог толькі дастойны, толькі «той, хто прайшоў усе выпрабаванні» [2, с. 314]. Менавіта пра такіх людзей, якія здольны знайсці «Жывую ваду» ў свеце А. Шэйна, гаварыў і Ісус Хрыстос у Нагорнай пропаведзі: «Добрашчасныя тыя, чые сэрцы чыстыя, бо убачаць яны Бога» (Мф. 5:8). Таму мы лічым, што праз пошукі Ясем «Жывой вады» паказаны промысел Божы пра людзей і шлях саміх людзей да Бога.

Падчас падарожжа Ясю і яго сябрам дапамагалі чатыры дзівосныя істоты, якія сімвалізуюць былую Эферыю: «...падобны да чалавека» [2, с. 336], «нагадвала быка» [2, с. 336], «была як арол» [2, с. 336], «падобны да льва» [2, с. 336], – усе яны ёсць на залатым сцягу Эферыі і ўсе разам робяць спасылку на тэтраморф з Апакаліпсіса святога Іаана Багаслова: «І першая жывёла была падобна да льва, і другая жывёла падобна да быка, і трэцяя жывёла мела твар, як чалавек, і чацвёртая жывёла падобна да арла, які ляціць» (Апак 4:7). Як і ў Апакаліпсісе гэтыя істоты ўмеюць не толькі размаўляць, яны «бачаць і слухаюць Творцу Эферыі» [2, с. 57]. Патрэбна адзначыць, што ў візіі прарока Іезэкііла падобнымі да гэтых істот

прадстаўлены вобразы Херувімаў: «І я бачыў, і вось, бурны вецер ішоў з поўначы, вялікае воблака і палымяны агонь, і ззянне вакол яго, а з сярэдзіны яго як бы святлае полымя з сярэдзіны агню; і з сярэдзіны яго відаць было падабенства чатырох жывёл, – і такі быў выгляд іх: аблічча іх было, як у чалавека; і ў кожнага чатыры твары, і ў кожнага з іх чатыры крылы; а ногі іх – ногі прамыя, і ступні ног іх – як ступня нагі ў быка, і зіхацелі, як бліскучая медзь. І рукі чалавечыя былі пад крыламі іх, на чатырох баках іх; і твары ў іх, і крылы ў іх – ва ўсіх чатырох; крылы іх датыкаліся адно да аднаго; падчас шэсця свайго яны не паварочваліся, а ішлі кожнае па кірунку аблічча Свайго. Падабенства твараў іх – аблічча чалавека і аблічча льва з правага боку ва ўсіх іх чатырох; а з левага боку аблічча быка ва ўсіх чатырох і аблічча арла ва ўсіх чатырох» (Іез. 1:4–10).

Часцей за ўсё пад вобразамі падобных да чалавека, льва, быка і арла істот зараз маюцца на ўвазе вобразы чатырох евангелістаў: Матфея, Марка, Лукі і Іаана. Каля Матфея малюецца чалавек (пад вобразам якога можа мецца на ўвазе анёл), як сімвал месіянскага пасланца ў свет Сына Богага. Марк сімвалізуецца са львом, як азнаменаванне магутнасці і царскай годнасці Хрыста. Луку малююць разам з быком, падкрэсліваючы тым самым ахвярнае служэнне чалавечэга Збавіцеля. Арал знаходзіцца каля Іаана, тым самым адлюстроўваючы вышынню евангельскага вучэння і паведамленых у ім боскіх таямніц. У свеце А. Шэйна ўсе дзівосныя істоты – ахоўнікі былой Эферыі, якія спрабуюць дапамагчы людзям: даюць здольнасць бачыць с заплюшчанымі вачыма, дапамагаюць выйсці з Пустэльні, здабыць ваду, заглушаюць громам гукі бойкі падчас вызвалення з турмы. Сваю дапамогу яны тлумачаць так: «Калі дзіця вучыцца хадзіць – яму дапамагаюць зрабіць першыя крокі. Але кожны чалавек сам адказны за тое, каб прайсці свой шлях» [2, с. 337].

Антаганістам чатырох істот у творы А. Шэйна «Сем камянёў» выступае каршун, які супярэчыць істотам-ахоўнікам Эферыі, і перашкаджае Ясю падчас яго вандроўкі: «...цёмра вакол птушкі пачала гусцець, аж пакуль не стала разыходзіцца ад каршуна чорнымі, заўважнымі нават уночы, промнямі» [4, с. 336]. У хрысціянстве каршун лічыцца бруднай птушкай, якую нельга спажываць у ежу, а ў славянскай міфалогіі каршун надзяляецца «сімвалікай броду і смерці, дэманічнымі і агіднымі ўласцівасцямі» [4, с. 250]. Каршун у творы – дэманічная сіла, якая спрабуе зачараваць герояў і не даць ім працягнуць пошукі «Жывой вады».

У кнізе А. Шэйна «Сем камянёў» можна вылучыць некалькі важных для нашага даследавання матываў: здрады, спакусы і прабачэння.

Кожны Уладар Эферыі разам з сямю Захоўнікамі шукаў крыніцу «Жывой вады». Асноўная задача кожнага з сямі Захоўнікаў – дапамагчы Уладару рабіць жыццё простага насельніцтва лепшым і захоўваць чароўны камень, які з'яўляецца часткай ключа ў пошуках «Жывой вады». Трэці Захоўнік Фелікс здрадзіў свайму Уладару Арыстарху, таму што лічыў, што нельга «Жывую ваду» аддаваць бескаштоўна: «Ідэя Арыстарха з бясплатнай “Жывой вадой” – калі б ён яе раптам знайшоў – была цалкам згубная для нашай гаспадаркі» [2, с. 283]. Фелікс сваімі думкамі і ўчынкамі вельмі падобны да Іўды, які таксама здрадзіў Ісусу Хрысту за грошы: «Мая мэта – золата, і дзеля яго я гатовы ахвяраваць сабою» [2, с. 283]. Менавіта Фелікс «паведаміў пра будучую сустрэчу Арыстарха з Захоўнікамі» [2, с. 282–283], менавіта ён «перадаў падрабязны план замка» [2, с. 283]. Здрада Фелікса і прыход да ўлады Вормара пачалі мяняць людзей, яны сталі хлусіць, баяцца і крывадушнічаць, а гэта, у сваю чаргу, прывяло да знешніх праяў духоўнай гібелі: сапсаваная вада і засохлая глеба. Усе гэтыя вонкавыя і ўнутраныя праявы – алюзія да Бібліі: «агрубела сэрца людзей гэтых і вушамі з цяжкасцю чуюць, і вочы свае стулілі, ды не бачаць вачыма і не чуюць вушамі, і не разумеюць сэрцам, і не звяртаюцца, каб Я ацаліў іх» (Мф.:13:15). Каб вярнуць Эферыю былую моц, прыгажосць і ўрадлівасць, сапраўды патрэбна было проста паверыць, не адступіць і папрасіць дапамогі ў істот-ахоўнікаў.

Матыў спакусы паказаны ў творы тройчы праз вобраз Яся. Першы раз хлопчыку прадстаў выбар: пайсці на заняткі па матэматыцы да сваёй сяброўкі Міркі ці паехаць з сябрамі ў парк атракцыёнаў. Патрэбна адзначыць, што матэматыка хлопцу здавалася далёкай і незразумелай, ён нават не верыў, што калі-небудзь зможа ў ёй разабрацца. І толькі пераадолеўшы моцна ўзросшую спакусу «менавіта ў гэты вечар усё, што было незразумелае, складанае, варожае, быццам склалася ў яго галаве ў выразную і зразумелую карцінку» [2, с. 72].

Другі раз Ясю давялося змагацца са спакусай ў самы цяжкі час падарожжа па Пустэльні, калі хацелася ўсё адрываць і вярнуцца назад на прасторы радзімы: «...незразумелае жаданне кінуць гэта ўсё, адсекчы адным махам, перапоўніла яго, і ён падумаў, што трэба запытацца пра тое, як знайсці дарогу да Чырвонай Руды, а там ужо ён дойдзе да плыта і паплыве назад, дадому. Нават калі загіне, загіне ў тумане, усё адно гэта будзе лепей, чым бессэнсоўны ўдзел у паходзе» [2, с. 172]. І толькі пераадолеўшы сябе Ясь змог вызваліць эферынцаў, здабыць «Жывую ваду» для Міркі і знайсці сябе, свой шлях да Бога.

Трэці раз Ясь змагаўся са спакусай звязанаю з каханнем. Ужо некалькі гадоў хлопчык быў закаханы ў сваю сяброўку Мірку, якая смяротна захварэла як раз перад нечаканай вандроўкай Яся ў Эферыю. Ясь і Мірка аддаліся адзін ад аднаго праз непаразуменні. Ужо ў Эферыі Ясь сустраў Рут – прыгожую, смелую рудавалосую дзяўчынку, якая хлопцу адразу спадабалася: «Ясь не ўцяміў, што яна хацела сказаць, але ён зразумеў іншае: на Рут, як і на зорку, доўга глядзець нельга – пачынае кружыцца галава» [2, с. 198]. І толькі сапраўднае каханне Яся да Міркі, успаміны пра яе, не далі хлопцу па-сапраўднаму зацікавіцца Рут, якая ў гэтай сітуацыі выступала для Яся спакусай. Калі хлопец пераадолеў сваё захапленне Рут, ён змог здабыць сапраўднае каханне на ўсё жыццё: «Яна засмялася і пакруціла галавой. Ад яе пахла домам і гарбатай з цынамонам, якую яны нядаўна пілі. А Ясь глядзеў на яе і думаў аб тым, што жыццё – чудоўная штука» [2, с. 406].

Праз матыў прабачэння паказваецца высакароднасць і чысціня Яся, які вырашыў выраптаваць Вормара, працягнуўшы яму руку дапа-

могі, нягледзячы на тое, што лічыў яго сваім ворагам, які забіваў і катаваў людзей. Менавіта ў гэта імгненне з гары палілася «Жывая вада», утвараючы глыбокую раку пасярод горада. Гэты эпізод тэксту з'яўляецца алюзіяй да Евангелля паводле Мацвея: «другая ж падобна да яе: палюбі блізкага свайго, як самога сябе» (Мф.: 22:39). Менавіта сумленнасць Яся, яго дабрныя, чысціня і любоў да людзей: і блізкіх, і ворагаў – дазволіла не толькі даведацца, дзе знаходзіцца «Жывая вада», а і здабыць яе для ўсіх людзей.

Заклучэнне. Нягледзячы на тое, што А. Шэйн ў сваім творы выкарыстоўвае біблейскія вобразы і матывы, сюжэт яго рамана «Сем камянёў» прыгоднікі, што характэрна для літаратурнага жанру фэнтэзі. Гэта значыць, што менавіта праз рэлігійныя вобразы і матывы, іх аўтарскую трактоўку, пісьменнік дапамагае звярнуць увагу юнага чытача на традыцыйныя хрысціянскія каштоўнасці, на месца Бога, самахвяравання і добра ў жыцці чалавека, значна ўзбагачае аксіялагічны ўзровень твора. Рэлігія і міфалогія ў творы жанру фэнтэзі моцна пераплятаюцца, ствараючы аўтарскі міф.

ЛІТАРАТУРА

1. Иванова, Е. В. «Религиозное фэнтези» как элемент современной религиозной мифологии / Е. В. Иванова // Вестн. Урал. ин-та экономики, упр. и права. – 2013. – № 3. – С. 74–80.
2. Шэйн, А. Г. Сем камянёў : раман / А. Г. Шэйн. – Мінск, 2022. – 408 с.
3. Афанасьев, А. Н. Поэтические воззрения славян на природу: опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов : в 3 т. / А. Н. Афанасьев. – М. : Акад. проект, 2013. – Т. 1. – 382 с.
4. Славянская мифология : А–Я : энцикл. слов. / Рос. акад. наук, Ин-т славяноведения ; редкол.: С. М. Толстая (отв. ред.) [и др.]. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М. : Междунар. отношения, 2002. – 509 с.

REFERENCES

1. Ivanova, E. V. «Religioznoe fentezi» kak element sovremennoj religioznoj mifologii / E. V. Ivanova // Vestn. Ural. in-ta ekonomiki, upr. i prava. – 2013. – № 3. – S. 74–80.
2. Shein, A. G. Sem kamyanyou : raman / A. G. Shein. – Minsk, 2022. – 408 s.
3. Afanas'ev, A. N. Poeticheskie vozzreniya slavyan na prirodu: opyt sravnitel'nogo izucheniya slavyanskikh predanij i verovanij v svyazi s mificheskimi skazaniyami drugih rodstvennykh narodov : v 3 t. / A. N. Afanas'ev. – M. : Akad. proekt, 2013. – T. 1. – 382 s.
4. Slavyanskaya mifologiya : A–Ya : encikl. slov. / Ros. akad. nauk, In-t slavyanovedeniya ; redkol.: S. M. Tolstaya (otv. red.) [i dr.]. – Izd. 2-e, ispr. i dop. – M. : Mezhdunar. otnosheniya, 2002. – 509 s.